

Sammlaren

Tidskrift för

svensk litteraturvetenskaplig forskning

Årgång 95 1974

Svenska Litteratursällskapet

REDAKTIONSKOMMITTÉ

Göteborg: Lennart Breitholtz

Lund: Staffan Björck, Carl Fehrman

Stockholm: Örjan Lindberger, Inge Jonsson

Umeå: Magnus von Platen

Uppsala: Gunnar Brandell, Thure Stenström

Redaktör: Docent Ulf Wittrock, Litteraturvetenskapliga institutionen, Villavägen 7,
752 36 Uppsala

strakta redogörelse innehåller mycket av intresse för litteraturvetare och specialister på poetik. Med tanke på det ringa utrymme som volymen lämnar åt T'ang-tidens litteratur kunde uppsatsen med fördel ha inrymt flera belysande exempel på allusionens funktioner inom T'ang-lyriken.

Göran Malmqvist

Sven Stolpe: *Birgitta i Sverige. — Birgitta i Rom.* Askild & Kärnekull. Sthlm 1973.

I en mansålder har *Sven Stolpe* attraherats av den heliga Birgitta. Flera essäer — »Vadstena», 1949, och andra — och en roman — »Fru Birgitta ler», 1955 — har vittnat om hans bundenhet, på längre eller kortare distans, till vår medeltids mest kända diktare och vårt lands enda kanoniskt bokförda helgon.

Det har länge varit känt, att Stolpe efter den stora satsningen på Kristina-forskningen, under senare år med all kraft återgått till sina birgittinska studier.

Resultatet föreligger i ett mäktigt tvåbandsverk, utgivet i rättan tid till hjältinnans sexhundraårsjubileum, *Birgitta i Sverige* och *Birgitta i Rom*.

Att skriva vetenskapligt om Birgitta Birgersdotter är helt visst en fascinerande uppgift. Dessutom en uppgift som är både besvärlig och svår. Möjligen har Stolpe en eller annan gång, i sin obegränsade redobogenhet att underkasta sig möda och besvär, inte helt klart sett skillnaden mellan besvär och svårighet just i detta fall.

Vad är det nämligen vi har att hålla oss till i fråga om källmaterial (bortsett från byggnader, omdiskuterade porträtt och den heligas ben)?

I stort sett två grupper av texter. Dels hennes egen produktion, De himmelska uppenbarelserna — i latinsk översättning redigerade av hennes bikt-fäder efter hennes död, utgivna av trycket ett drygt sekel senare. Vad redaktörerna lagt till eller dragit ifrån är i regel omöjligt att fastställa.

Dels också de handlingar som återropades vid kanonisationsprocessen i Rom, avslutad 1391, en källgrupp som erbjuder speciella problem.

Källkritiskt sett har Stolpe alltså, liksom alla tidigare Birgittaforskare, befunnit sig i ett särdeles bekymmersamt läge.

Å ena sidan har han huvudpersonen, som talar utförligt och ensträget i egen sak (Stolpe följer den gamla sunda jesuitiska metodregeln att aldrig blanda in Gud innan det är absolut nödvändigt). Frågan är endast: *är* det hon som talar? Hur mycket har hjälpande händer tillfogat — eller avlägsnat?

Å andra sidan har han vittnesbörden inför den påvliga kanonisationsdomstolen rörande den av-

lidnas märkliga gärningar, fromma leverne och underbara uttalanden. Att skilda meningar stundom kan råda om den historiska tillförlitligheten hos dessa berättelser är uppenbart. Det rör sig om vittnen som i stort sett måste ha hyst ett livligt intresse för — i några fall kanske också intresse i? — att kanonisationsprocessen fördes till ett för Birgitta, hennes fränder och vänner och fädernesland, lyckligt slut. Detta är uppenbart också för Stolpe. Han markerar flerstädes en skeptisk, stundom ironisk hållning inför en del episoder i kanonisationshandlingarna. Därigenom öppnar han sig å andra sidan givetvis för motsvarande frågor, på de punkter där han själv godkänner denna typ av material.

Vad har Stolpe åstadkommit, i detta läge?

För det första en magnifik bild av trettonhundratalets värld i Sverige och Europa. En bild måttad av svett och blod, av svek och korruption, av brandrök, ångestrop, förbannelser, böner och lovsång.

I detta stycke har stoffet varit tacksamt. Stolpe har skrivit om den tid som inledes av Håtunalekens och Nyköpings gästabuds brödrastrider och kulminerar i digerdöden; den tid som internationellt präglas av påvarnas babyloniska fångenskap i Avignon, av ett Rom i lägervall och av det fransk-engelska Hundraårskrigets tröstlösa elände. — Författaren har inte försunnat tillfället.

För det andra, på denna magnifika scen, en dramatisk framställning av en människas öde, och en människas verk.

Om ett sällsamt och äventyrligt begåvat barn av folkungablod blir här berättat, om en brådmogen liten flicka som växte upp till en skön och arrogant dam i de rikaste och yppersta kretsar av hov och aristokrati, om en kvinna som i vållust och smärta gav livet åt åtta barn — en kvinna som samtidigt visste sig kallad till Kristi brud och Herrens tuktoris över den värld som var hennes.

Poängen i Stolpes biografi är att detta människöde, närmare besett, bekräftar hans egen grundläggande syn på livet: Guds kraft fullbordas i mänsklig svaghet. Birgitta misslyckas, mänskligt att döma, i allt väsentligt. Sverige blir inte märkbart förbättrat, trots hennes varningar, kriget tar inte slut, trots hennes goda råd till berörda kungar, påven envisas med att återvända till Frankrike, efter en kort visit i Rom, klosterstiftelsen tar inte gestalt i hennes livstid, inte ens älsklingssonen Karl gör som mor vill (fast det är sant att Stolpe själv till hälften erkänner att gunstig junkerns grövsta brott, att pussa den levnadsglada dronning Johanna av Neapel, möjligen är allenast legendärt).

Endels läggas människors råd, och endels Herren dömer, det är summan på texten. En god

summa, från en synpunkt sett. Stolpe har på det hela varit helt fri från nervöst fromt behov (fast han kanske inte alltid kommit ihåg den saken) att överdriva Birgittas litterära eller politiska insats eller hennes personliga kvaliteter: det avgörande förblir för honom något annat, att en – som han ser det – så väsentlig andlig insats har varit möjlig *trots* så mycken mänsklig skröplighet, *trots* så i alla meningar vidriga yttre omständigheter.

Om man på detta sätt accepterar Sven Stolpes Birgitta som en typisk stolpesk romanfigur – kan man i samma mån acceptera henne som vetenskapligt tecknad historisk gestalt?

Det måste sägas att Stolpe redan i sitt stora verks yttre gestalt gjort det över hövan svårt för sina läsare att ta ställning till den frågan. Ingen notapparat, ingen bibliografi förekommer; en generell hänvisning till Birgit Klockars förträffliga arbete »Birgitta och böckerna» kan inte anses fylla denna brist. Det personregister som faktiskt finns lämnar åtskilligt övrigt att önska, liksom en del andra irriterande detaljer. Tyrgils Knutsson förekommer på mer än det enda registerade stället, där han dessutom kallas för Torgils; författaren har inte kunnat bestämma sig för om drottning Blanka av Namur skall bli svenska, eller behålla sitt franska namn. Hur många och vilka av sina äkta män den muntra Johanna mördade blir inte helt klart för läsaren. Den Ludvig den store av Ungern registret noterar och som enligt Stolpe tages av daga (II:226) den 8 november 1366 anses eljest ha levat till 1382; andra småting att förtiga.

Mer besvärande blir det att treva i mörkret när Stolpe, på tal om Birgittas försök att medla i hundraårskrigen hänvisar till »ett manuskript i Cambridge», vars innebörd han med rätta karakteriserar som »smått sensationellt». Vilket manuskript? Är det med säkerhet äkta? Ja, säger Stolpe – »engelska kännare som jag rådfrågat anser det utslutet att detta brev skulle kunna vara en förfälskning». Utmärkt; och så mycket mer angeläget då att vi snarast möjligt får närmare besked, både om det sensationella manuskriptet och om de engelska kännare som är så säkra på sin sak.

En eller annan gång kan man stämmas till eftertanke inför Stolpes sätt att utnyttja mer allmänt kända och redovisade källor.

Med allt fog betonar författaren, att man när det gäller förhållandet mellan Birgitta och hennes dotter Katarina inte kan fästa någon vikt vid Katarinas »särdeles romantiserade och smaklöst utstofferade legendariska biografi som tillkom långt in på nästa århundrade eller nästan åttio år efter att allt detta inträffade». Sant som sagt – »hur kunde en generalkonfessor i nästa århundrade veta besked om

ömtåliga ting, som Katarina med säkerhet aldrig hade skvallrat om?» (II:73). Ja, hur?

Saken är bara den att läsaren – måhända med ett leende – några sidor längre fram noterar vad Stolpe skriver om Katarinas odåga till bror, Karl Ulfsson. Denne har, får vi veta, med »fräck tilltaggenhet» och »otrolig taktlöshet» skällt ut sin syster och hennes man Eggard van Küren för att de inte fullbordat sin sexuella förening (en kyskhet enligt Birgittas föredöme i sitt äktenskaps unga år, som bekant).

Källan råkar nu vara densamma som nyss så kraftfullt avfärdades: i fallet Karl »måste man nog sätta tro» till den, heter det. Tro det?

I varje fall kan *någon* grund för skepsis kanske sökas i Stolpes egen, korrekta, iakttagelse att den skandalösa episoden skulle ha passerat medan Birgittas man ännu levde (II:94). Han dog 1344. Jungfru Katarina föddes 1332. Enligt en sakkunnig bedömare ansåg man i Birgittas miljö att det var naturligt »om de unga väntade en tid innan de på allvar kunde börja leva som äkta makar», när det gällde »mycket tidigt ingångna äktenskap».

Den sakkunnige är Sven Stolpe, (Birgitta i Sverige, s. 41).

Leif Carlsson

Stephen J. Greenblatt: *Sir Walter Raleigh. The Renaissance Man and His Roles*. Yale University Press. New Haven and London 1973.

Då Sir Walter Raleigh en höstdag år 1618 besteg den schavott som inkom för hans räkning hade uppförts på gamla borggården i Westminster, hälsade han leende på de vänner och fiender som kommit tillstädes och började därefter, sedan tystnad bjudits, ett avskedstal som kom att räcka i trekvarts timma och som fick karaktären av ett patetiskt försvar för allt han gjort och varit. När han talar färdigt delade han ut klädesplagg och pengar bland dem som stod närmast, provade med fingret bilans egg och godkände den, bad bödeln att hugga till så snart han själv gav ett tecken med handen och föll så på knä framför stupstocken och lade sitt huvud till rätta – alltjämt med bevarat sinneslugn. Efter en kort stund höjde han så ena handen, men då hugget likväl dröjde ropade han till bödeln: »What dost thou fear? Strike man!» I nästa ögonblick föll hugget. Föreställningen var över.

En föreställning var det nämligen – i varje fall enligt vad Stephen J. Greenblatt gör gällande i det kapitel varmed han inleder sin monografi om Raleigh, varifrån detta referat har hämtats. *Raleigh's Final Performance* är den rubrik han har givit det.

Greenblatt påpekar att historikerna har kunnat visa upp att Raleighs politiska förflutna ingalunda